

ارزیابی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی با رهنمودهای ایفلا

داریوش مطلبی*

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام شهرری

هلیا سلطان‌آبادی*

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

سعید غفاری

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور واحد قم

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۳/۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۵

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی وضعیت کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی از نظر مجموعه‌سازی، نحوه ارائه خدمات، سازماندهی، نیروی انسانی، بودجه و همچنین میزان همخوانی آن‌ها با رهنمودهای ایفلا انجام شده است.

روش: روش پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرا پیمایشی است. جامعه آماری همه کتابخانه‌های مراکز کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی به تعداد ۲۳ کتابخانه بود. ابزار گردآوری داده، پرسشنامه پژوهشگر ساخته است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی نظیر فراوانی و درصد استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد که فضای اختصاص یافته، دکوراسیون و رنگ‌آمیزی مناسب کتابخانه‌ها متناسب با علائق کودکان و نوجوانان بوده و با رهنمودهای ایفلا همخوانی دارد. کتابداران به فراگیری مهارت‌های جدید و ارتقای حرفه‌ای در زمینه رایانه علاقه‌مند هستند که این مسئله با رهنمودهای ایفلا همخوانی دارد. کتابداران ۲۲ کتابخانه با مفاهیم تخصصی ادبیات کودکان آشنا هستند و خدمات کتابخانه‌ها به گروه‌های سنی ۷ تا ۱۱ سال و ۱۲ تا ۱۷ سال ارائه می‌شود. خدمات آموزشی و خدمات مرجع برای کودکان و نوجوانان در ۱۰۰ درصد کتابخانه‌ها، اجرای برنامه‌های خلاق و قصه‌گویی، کتابخوانی و نقد کتاب در ۱۰۰ درصد کتابخانه‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. ۶/۶۹ درصد کتابخانه‌ها در تامین منابع از امانت بین کتابخانه‌ای استفاده نمی‌کنند که این مسأله با رهنمودهای ایفلا همخوانی ندارند.

ارزش/اصالت: بیشتر مطالعات انجام شده در حوزه موضوعی پژوهش حاضر در خصوص تطبیق کتابخانه‌های مدارس، آموزشگاهی، دانشگاهی، تخصصی با استانداردهای ایفلا بوده و با توجه به عدم ارتباط مستقیم این کتابخانه‌ها با کتابخانه‌های کانون، مطالعه وضعیت کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی ضروری به نظر می‌رسید.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، رهنمودهای ایفلا، استان آذربایجان غربی، کتابخانه کودک و نوجوان

مقدمه

کودک به دلیل عدم شناخت خود از دنیای بیرون باید درباره جهانی که به آن گام نهاده است و نیز درباره خود و رابطه‌اش با این جهان آگاهی‌هایی پیدا کند. این شناخت و آگاهی لازمه ادامه حیات و مقدمه کسب توانمندی‌های مورد نیاز در زندگی است. کتاب و کتابخانه در بالا بردن میزان شناخت کودکان و نوجوانان [از خود و جهان پیرامون] نقش بسیار زیادی دارند (کیومرثی، ۱۳۷۹، ۱۸-۱۹). بنابراین باید تلاش شود تا کودکان از همان آغاز ارتباط درستی با کتاب و کتابخانه برقرار کنند و به مطالعه علاقه نشان دهند.

کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان چه در شکل کتابخانه‌های عمومی و یا کتابخانه‌های آموزشگاهی در راستای پاسخ به چنین نیازی بوجود آمده و تلاش می‌کنند تا پاسخ مناسبی برای نیازهای اطلاعاتی کودکان ارائه و حس کنجکاوی آنها را تقویت کنند. کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان که بیشتر با عنوان مراکز فرهنگی هنری نامیده می‌شوند، یکی از مهمترین مراکز فعال در زمینه‌های فرهنگی و هنری برای گروه سنی کودک و نوجوان در ایران به شمار می‌روند. مراکز فرهنگی هنری کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از جمله مکان‌هایی هستند که با ارائه فعالیت‌های فرهنگی و هنری متنوع و نیز با برخورداری از مربیان فرهنگی، هنری، و ادبی مجرب و کارآموده می‌توانند در جهت پرورش ذوق و افکار دانش‌آموزان و تقویت قدرت بیان، نگارش و درک و فهم آنها که از عوامل اساسی و بسیار مهم در ایجاد انگیزه مطالعه است، بسیار مؤثر و کارساز باشند (قنبرپور و ابادری، ۱۳۸۹: ۳). کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از جمله کتابخانه‌هایی هستند که در جهت خدمت‌رسانی به کودکان و نوجوانان ایرانی تاسیس شده‌اند و در کنار کتابخانه‌های عمومی از عوامل رشد و ارتقاء سطح مطالعه و پرورش فکری و استعدادهای بالقوه این گروه سنی محسوب می‌شود که از درجه اهمیت بالاتری برخوردارند (دهقان منشادی، ۱۳۷۸، ۸۷). اینگونه کتابخانه‌ها باید پیوسته خود را با تغییرات روزافزون جامعه سازگار سازند و همچنین به نیازهای فرهنگی و ادبی، هنری همه کودکان و نوجوانان پاسخ دهند.

ایفلا معتقد است باید خدمات کتابخانه‌ها را به سمت ترویج سوادآموزی و یادگیری مادام‌العمر سوق داد و خواندن باید برای لذت بردن باشد تا این اعمال امکانپذیر باشد پس نقش کتابدار بیش از پیش پررنگتر خواهد شد. خدمات کودکان باید به اندازه خدمات بزرگسالان مهم و برابر در نظر گرفته شود (ایفلا، ۲۰۰۶). یکی از جنبه‌های مورد توجه در رهنمودهای ایفلا کمک و راهنمایی به کتابخانه‌های عمومی سراسر جهان برای ارائه خدمات کتابخانه‌ای با کیفیت بالا به کودکان است (تعاونی، ۱۳۸۴، ۶۰). همچنین در بیانیه یونسکو درباره‌ی کتابخانه‌های عمومی، ایجاد و تقویت عادات خواندن در کودکان از سنین آغازین زندگی و برانگیختن تجسم و خلاقیت در کودکان و نوجوانان مورد تأکید قرار گرفته است. کمک به توسعه و ترویج ادبیات و هنر خاص کودکان و نوجوانان، گسترش آموزش‌های آزاد فرهنگی و هنری، توسعه و تجهیز کتابخانه‌ها و مراکز پرورشی کودکان و نوجوانان، از جمله مواردی هستند که می‌توانند کتابخانه‌های عمومی را برای خدمات‌رسانی هر چه بهتر به کودکان و نوجوانان

یاری رسانند. رهنمودهای ایفلا درباره خدمات کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان، توضیحات روشن‌گرانه‌ای درباره‌ی نیازها و اهداف خدمت‌رسانی به مخاطبان خود و سرپرستان آن‌ها به عنوان یکی از وظایف مربوط به کتابخانه‌ی کودکان و نوجوانان ارائه می‌دهد. این اطلاعات برای کتابداران، به ویژه افرادی که در جایگاه تصمیم‌گیری قرار دارند، در چگونگی بودجه‌بندی، مواد موردنیاز، نیروی انسانی و ایجاد فضای لازم در کتابخانه‌ی ویژه‌ی مخاطبان کودک و نوجوان و پاسخ به نیازهای آنان سودمند است. بررسی پژوهش‌های انجام شده در ایران در ارتباط با کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان نشان می‌دهد این پژوهش‌ها را می‌توان در ۳ حوزه، دسته‌بندی کرد: دسته اول پژوهش‌هایی را شامل می‌شود که بخش کودکان و نوجوانان کتابخانه‌های عمومی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند (اصغرزاده‌مهرامی، ۱۳۵۶؛ خدیوی، ۱۳۵۸؛ شکوهمان، ۱۳۹۰؛ یگانه‌فر، ۱۳۹۲؛ معماری‌هنجی، ۱۳۹۲؛ کاکلی، ۱۳۹۲). دسته دوم پژوهش‌هایی شامل می‌شود که کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان را از جنبه‌های مختلفی چون وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی (جمشیدی، ۱۳۸۶)؛ ویژگی‌های ظاهری و محتوایی کتابخانه‌های مهدکودک (بختیاری، ۱۳۸۸)، نقش رنگ در معماری داخلی کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان (رهسپار، ۱۳۹۳) مورد بررسی قرار داده‌اند. دسته سوم مطالعاتی است که کتابخانه‌های کانون پرورش فکر کودکان و نوجوانان را از جنبه‌هایی نظیر علل کاهش اعضا (حقیقی، ۱۳۶۰)؛ ارزیابی مراکز و کتابخانه‌های کانون (ساروخانی، ۱۳۷۲)؛ رضایت شغلی کتابداران (نفیسی‌کیا، ۱۳۷۹)؛ وضعیت کتابخانه‌های کانون در استان اصفهان (شریعتی، ۱۳۸۸)؛ ارزیابی عملکرد کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بر اساس مدل تعالی بنیاد کیفیت اروپا EFQM (ذاکرشهرک و ابادری، ۱۳۹۱) و بر اساس روش تحلیل سوات (ذاکرشهرک و ابادری، ۱۳۹۲)؛ تاثیر فعالیت‌های کتابخانه‌های کانون بر خلاقیت کودکان (اسفندیاری مقدم، محققی و رضوی ملایری، ۱۳۹۴) مورد مطالعه قرار داده‌اند. مطالعات دسته سوم، ارتباط بیشتری با مطالعه حاضر دارند که البته هیچ‌کدام به مطالعه کتابخانه‌های کانون در استان آذربایجان غربی و میزانی همخوانی آن با رهنمودها ایفلا نپرداخته‌اند. بنابراین پژوهش حاضر در پاسخ به این خلاء، در تلاش است تا با مطالعه کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهرستان ارومیه، بتواند دید روشنی از نظر ارائه خدمات، ساختمان و تجهیزات، نیروی انسانی، مجموعه‌سازی، سازماندهی و بودجه و میزان همخوانی آن با رهنمودهای ایفلا ارائه دهد و به سئوالات زیر پاسخ دهد:

۱. وضعیت فضا و ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟
۲. وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آن با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟
۳. وضعیت مجموعه کتابخانه‌ها و نحوه سازماندهی کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟
۴. نحوه ارائه خدمات کتابخانه‌های کانون به مراجعان و وضعیت همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟
۵. وضعیت بودجه در کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرا، پیمایشی توصیفی است. جامعه آماری پژوهش، همه کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی که در مجموع ۲۳ مرکز است که بدون نمونه‌گیری مورد مطالعه قرار گرفته است. با استفاده از پرسشنامه داده‌های مورد نیاز پژوهش گردآوری شده است. پژوهشگر برای تهیه پرسشنامه تعدادی از پایان‌نامه‌هایی که در رابطه با مقایسه کتابخانه‌های عمومی، آموزشگاهی، و مدارس با استانداردهای ایفلا بود و همچنین پایان‌نامه‌هایی که در مورد بررسی وضعیت کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بود را مطالعه کرده و همچنین نکاتی که در رهنمودهای ایفلا برای کتابخانه‌های کودکان ارائه داده بود را بررسی و نسبت به تهیه پرسشنامه اقدام کرده است. در

نهایت پرسشنامه‌ای با ۴۱ سؤال تهیه شد ۱۸ سؤال آن مربوط به رهنمودهای ایفلا و ۲۳ مورد آن مربوط به بررسی وضعیت کتابخانه‌های کانون بوده است. جهت سنجش روایی از دیدگاه صاحب‌نظران متخصص و پایایی از آزمون الفای کرونباخ استفاده شده که با ۰/۸۶ درصد نشان دهنده پایایی پرسشنامه بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصله با توجه به ماهیت پژوهش و نیز متغیرها از روشهای آماری توصیفی و تحلیلی استفاده شد. در آمار توصیفی از درصد و فراوانی استفاده شد

یافته های پژوهش

۱. وضعیت فضا و ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟
بر اساس رهنمودهای ایفلا لازم است کتابخانه محیطی باز، جذاب، دلپذیر، و تشویق‌آمیز برای کودکان در هر سن و سالی که باشند، فراهم سازد.

جدول ۱: توزیع فراوانی وضعیت ظاهری کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی

گروه‌ها	فراوانی	درصد
دکوراسیون و رنگ‌آمیزی مناسب	۲۳	۱۰۰
دکوراسیون و رنگ‌آمیزی غیر مناسب	۰	۰
کل	۲۳	۱۰۰

یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهند از دیدگاه کتابداران که در کتابخانه‌های همه مراکز، از دکوراسیون و رنگ‌آمیزی مناسب برای کودکان و نوجوانان استفاده شده است که نشان‌دهنده راحتی و دلپذیری و تشویق‌آمیز بودن تمام کتابخانه‌ها و همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا است.

جدول ۲: توزیع فراوانی وضعیت طراحی ساختمان کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی و تناسب آن با نیازهای کودکان و نوجوانان معلول از دیدگاه مسئولان

گروه‌ها	فراوانی	درصد
تناسب طراحی با نیازهای کودک و نوجوانان معلول	۵	۲۱/۷
عدم تناسب طراحی با نیازهای کودک و نوجوانان معلول	۱۸	۷۸/۳
کل	۲۳	۱۰۰

از دیدگاه مسئولان کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی درباره وضعیت طراحی ساختمان کتابخانه و میزان تناسب آن با نیازهای کودکان و نوجوانان معلول نشان می‌دهد که در ۵ مرکز به این نیازها توجه شده است و در ۱۸ مرکز هیچ‌گونه معماری و طراحی در این خصوص انجام نگرفته است.

داده‌های جدول ۲ نشان می‌دهد در همه کتابخانه‌ها بخش امانت وجود دارد. بیشترین به ترتیب شامل بخش امانت در ۲۳ کتابخانه (۱۰۰ درصد)، اتاق نقاشی کودکان در ۱۹ کتابخانه (۸۲/۶) و سالن اجتماعات در ۱۷ کتابخانه (۷۳/۹ درصد) وجود دارد و تنها در بخش ویژه نوجوانان در ۱۲ کتابخانه (۵۲ درصد) و نمایشگاه در ۶ کتابخانه (۲۶ درصد) وجود دارد.

جدول ۳: توزیع فراوانی بخش‌های پیش‌بینی شده در کتابخانه‌های کانون پرورش کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی

بخش‌های کتابخانه		وجود بخش در کتابخانه		عدم وجود در کتابخانه	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
امانت		۲۳	۱۰۰	۰	۰
نشریات		۱۳	۵۶	۱۰	۴۴
فراهم آوری		۲	۸/۶	۲۱	۹۱/۴
فهرست نویسی و رده بندی		۵	۲۱/۷	۱۸	۷۸/۳
سالن اجتماعات		۱۷	۷۳/۹	۶	۲۶/۱
نمایشگاه		۶	۲۶	۱۷	۷۴
اتاق نقاشی کودکان		۱۹	۸۲/۶	۴	۱۷/۴
نمازخانه		۱۴	۶۰/۸	۹	۳۹/۲
صحافی		۳	۱۳	۲۰	۸۷
ویژه نوجوانان		۱۲	۵۲	۱۱	۴۸

۲. وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آن با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟

جدول ۴: توزیع فراوانی رشته تحصیلی مسئولان کتابخانه‌های مراکز کانون پرورش کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی

رشته تحصیلی	فراوانی	درصد
کتابداری	۱	۴/۳
علوم تربیتی	۶	۲۶/۱
زبان و ادبیات فارسی	۵	۲۱/۷
هنر	۱	۴/۳
آموزش ابتدایی	۱	۴/۳
روانشناسی	۱	۴/۳
مدیریت فرهنگی	۳	۱۳
علوم اجتماعی	۱	۴/۳
کل	۱۹	۸۲/۳

بر اساس داده‌های جدول ۴، از ۲۳ نفر مسئول کتابخانه تنها ۱۹ نفر تحصیلات دانشگاهی داشته‌اند و تنها یکی از مسئولان کتابخانه، در رشته‌ی کتابداری تحصیل کرده است.

با توجه به بحث مطرح شده در ایفلا که یکی از ویژگی‌های کتابداران علاقه به فراگیری مهارت‌های جدید و ارتقای حرفه‌ای می‌باشد داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد که بیشترین دوره‌های گذرانده شده مربوط به دوره هنری با درصد ۲۷/۲، و کمترین دوره مربوط به آموزش ضمن خدمت و دوره کتابداری و دوره مهارت‌های دیداری شنیداری معادل ۲۲/۸ درصد می‌باشد. در زمینه میزان آشنایی کتابداران کتابخانه‌های کانون پرورش کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی با رایانه نتایج نشان می‌دهد که کتابداران در سطح خوبی با رایانه آشنایی دارند. نتایج مطالعه حاضر با رهنمودها همخوان می‌باشد.

جدول ۵: توزیع فراوانی دوره‌های گذرانده شده توسط نیروی انسانی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی

دوره	فراوانی	درصد
هنری (نقاشی، خوشنویسی، سفال، عروسک سازی، کاردستی، نمایش)	۳۶	۲۷/۲
مهارت‌های دیداری و شنیداری (پویانمایی، عکاسی، انیمیشن)	۱۰	۷/۶
فرهنگی (برگزاری اردو، فضا سازی، نجوم، آموزش مفاهیم قرآنی و دینی)	۲۲	۱۶/۷
کامپیوتر (آی‌سی‌دی‌ال ICDL)	۱۱	۸/۳
مهارت‌های ارتباط با کودکان (روانشناسی، قصه‌گویی، ترغیب به مطالعه)	۱۸	۱۳/۶
نگارشی و ادبی (نقد شعر، نقد و بررسی کتاب، نمایش نامه نویسی، تهیه نشریه دیواری، پژوهش)	۱۵	۱۱/۴
کتابداری	۱۰	۷/۶
آموزش ضمن خدمت	۱۰	۷/۶
کل	۱۳۲	۱۰۰

۳. وضعیت مجموعه کتابخانه‌ها و نحوه سازماندهی کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟

جدول ۶: توزیع فراوانی عوامل موثر در انتخاب منابع کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی

عوامل موثر بر انتخاب	توجه به عوامل انتخاب		عدم توجه به عوامل انتخاب	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کیفیت بالا	۹	۳۹/۱	۱۴	۶۰/۹
مناسبت سنی	۱۳	۵۶/۵	۱۰	۴۳/۵
روزآمدی، صحت و دقت	۱۱	۴۷/۸	۱۲	۵۲/۲
ارزش‌ها و عقاید	۸	۳۴/۸	۱۵	۶۵/۲
مظهر جامعه بومی	۵	۲۱/۷	۱۸	۷۸/۳

بر اساس داده‌های جدول ۶، مهمترین معیاری که کتابداران در انتخاب منابع مد نظر قرار می‌دهند مناسبت سنی معادل ۵۶/۵ درصد می‌باشد و کمترین معیار مد نظر کتابداران مظهر فرهنگ جامعه بومی معادل ۲۱/۷ درصد می‌باشد.

۴. نحوه ارائه خدمات کتابخانه‌های کانون به مراجعان و وضعیت همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟

جدول ۷: توزیع فراوانی ارائه‌ی خدمات مرجع به گروه‌های مختلف در کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی

گروه مخاطبان	ارائه خدمات		عدم ارائه خدمات	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کودکان و نوجوانان	۲۳	۱۰۰	۰	۰
کودک یاران	۱	۴/۳	۲۲	۹۵/۷
مربیان آموزشی	۱	۴/۳	۲۲	۹۵/۷
کتابداران	۱۰	۴۳/۴	۱۳	۵۶/۶
والدین	۳	۱۳	۲۰	۸۷

یافته‌های جدول ۷ نشان می‌دهند خدمات مرجع به کودکان و نوجوانان در همه کتابخانه‌ها (۱۰۰ درصد) صورت می‌گیرد. ۴۳/۴ درصد کتابخانه‌ها، خدمات مرجع به کتابداران ارائه می‌دهند و تنها در ۳ (۱۳ درصد) کتابخانه، خدمات مرجع برای والدین ارائه می‌شود. همان‌گونه که مشاهده می‌شود ارائه خدمات مرجع به کودکان ۱۰۰ درصد با رهنمودهای ایفلا همخوانی دارند. در زمینه ارائه خدمات مرجع به کودک یاران و مربیان آموزشی ۸/۶ درصد با رهنمودها همخوان هستند ۹۱/۴ درصد با رهنمودها همخوان نیستند. در رابطه با کتابداران ۴۳/۴ درصد با رهنمودها همخوان ۵۶/۶ درصد با رهنمودها همخوان نیستند.

۵. وضعیت بودجه در کتابخانه‌های کانون و میزان همخوانی آنها با رهنمودهای ایفلا چگونه است؟

کانون پرورش فکر کودکان و نوجوانان زیر نظر دولت قرار دارد و بودجه اداره کتابخانه‌های کانون بر اساس بودجه اختصاص یافته به کانون، اختصاص می‌یابد. براساس اظهار نظر مسئولان کتابخانه‌های استان آذربایجان غربی، علاوه بر بودجه مستقل، تمامی مراکز برای اجرای برنامه‌های خاص و نوآوری‌ها تنها متکی به کمک‌های مالی دولتی هستند.

نتیجه گیری

باتوجه به تاکید رهنمودهای ایفلا، کتابخانه باید محیطی باز، جذاب، دلپذیر، و تشویق‌آمیز برای کودکان در هر سن و سالی که باشند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تقریباً در بیشتر کتابخانه‌ها فضای اختصاص یافته مناسب است و با رهنمودهای ایفلا همخوانی دارد. نتایج مطالعه یگانه‌فر (۱۳۹۲) با مطالعه حاضر در این خصوص همخوانی دارد و مطالعه رهسپار (۱۳۹۳) نشان داد میزان رضایت‌مندی کاربران کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان مرکز ۵ زاهدان از رنگ‌های به کار رفته در معماری داخلی کتابخانه در مجموع بسیار پایین است. معماری داخلی، مجموعه‌ای متشکل از عناصر کارکردی و تزئینی، همانند فرم، نور، رنگ، بافت، کف، سقف، دیوار و ... است که هم‌زمان عناصر زیباشناختی و عملکردی را سامان می‌دهد. رنگ یکی از این عناصر تاثیرگذار است. کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان نقشی بی‌بدیل را در توسعه فرهنگ کتابخوانی ایفا می‌کنند. بنابراین با شناخت درست از کاربر و استفاده آگاهانه از عنصر رنگ، می‌توان کارکردی مناسب همراه با زیبایی به فضای داخلی کتابخانه هدیه کرد.

براساس رهنمودهای ایفلا، چنانچه فضایی برای نوجوانان در نظر گرفته می‌شود، باید از فضای بخش کودکان مجزا بوده و وسایل و تزئینات آن با سلاط و پسند کاربران نوجوان سازگار باشد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تنها ۱۲ کتابخانه در این خصوص، معادل ۵۲ درصد با رهنمودهای ایفلا همخوانی دارند ۱۱ کتابخانه معادل ۴۸ درصد به دلیل عدم وجود بخش ویژه نوجوانان با رهنمودهای ایفلا همخوانی ندارند. نتایج مطالعه شریعتی (۱۳۸۸) و یگانه‌فر (۱۳۹۲) با مطالعه حاضر در این خصوص همخوانی دارد.

محیط کتابخانه در عین آرام بودن باید برای کودک شادی آور باشد. استفاده از دکوراسیون و رنگ‌آمیزی مناسب، صندلی و قفسه‌های رنگی و دیوارهای رنگ‌آمیزی شده با نقاشی‌های جذاب کودکان، کمک شایانی به ایجاد علاقه‌مندی کودکان به محیط کتابخانه می‌کند.

از دیدگاه مسئولان کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی درباره وضعیت طراحی ساختمان کتابخانه و میزان تناسب آن با نیازهای کودکان و نوجوانان معلول نشان می‌دهد که در ۵ مرکز به این نیازها توجه شده است و در ۱۸ مرکز هیچگونه معماری و طراحی در این خصوص انجام نگرفته است. در زمینه امکانات یک کتابخانه برای دسترسی و استفاده معلولان از منابع اطلاعاتی توجه شده است تنها امکانات ۲ کتابخانه معادل ۸/۷ درصد به معلولان و نابینایان توجه شده است که نشان می‌دهد رهنمود ایفلا در ارائه خدمات به همه کودکان و نوجوانان بدون توجه به مشکلات جسمی، نادیده گرفته شده است. اگر جایگاه و نقش مهم کتاب و کتابخانه را در زندگی کودکان معلول پذیرفته باشیم بنابراین، بالا بردن کیفیت آنها لازم و ضروری

است و از آنجا که هر دسته از کودکان معلول دارای نیازمندی‌های خاص و متفاوت از هم هستند لازم است نحوه دسترسی به کتابخانه با نیازمندی‌ها و محدودیتهای آموزشی آنان صورت گیرد.

یافته‌های پژوهش در مجموع نشان می‌دهد که از ۲۳ نفر تنها یکی از مسئولان کتابخانه (مربی مسئول فرهنگی) در رشته‌ی کتابداری تحصیل کرده‌اند. نتایج مطالعه اصغرزاده مهرامی (۱۳۵۶) هم از لحاظ نیروی انسانی به نتایج مشابهی دست یافتند. با توجه به این که در رهنمودها هم تأکید زیادی بر وجود نیروی انسانی متخصص کتابدار تأکید کرده است. و کمبود کتابدار هم در این پژوهش به طور چشم‌گیری وجود دارد. برنامه‌ریزی در این راستا می‌تواند در ارتقا جایگاه کتابخانه‌های کانون بسیار موثر باشد.

بیشترین دوره‌های گذرانده شده توسط کتابداران مربوط به دوره هنری بادرصد ۲۷/۲، و کمترین دوره مربوط به آموزش ضمن خدمت و دوره کتابداری و دوره مهارت‌های دیداری شنیداری معادل ۲۲/۸ درصد می‌باشد. در زمینه میزان آشنایی کتابداران کتابخانه‌های کانون پرورش کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی با رایانه نتایج نشان می‌دهد که کتابداران در سطح خوبی با رایانه آشنایی دارند. ۷۸/۳ درصد با رایانه آشنایی زیاد و بسیار زیاد را دارند و معادل ۱۷/۴ درصد در سطح متوسط با رایانه آشنایی دارند. با توجه به بحث مطرح شده در ایفلا که یکی از ویژگی‌های کتابداران علاقه به فراگیری مهارت‌های جدید و ارتقای حرفه‌ای می‌باشد. نتایج مطالعه حاضر با رهنمودهای ایفلا همخوان می‌باشد. نتایج مطالعه علیزاده جدیدی و قاضی‌زاده (۱۳۸۹) نسبتاً با وضعیت مطالعه حاضر همخوان می‌باشد. بیشترین دوره‌های گذرانده شده توسط کتابداران مربوط به دوره هنری با درصد ۲۷/۲، و کمترین دوره مربوط به آموزش ضمن خدمت و دوره کتابداری و دوره مهارت‌های دیداری شنیداری معادل ۲۲/۸ درصد می‌باشد. در زمینه عواملی که در انتخاب منابع کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان آذربایجان غربی تأثیر دارد مهمترین معیاری که کتابداران مدنظر قرار می‌دهند مناسبت سنی معادل ۲۷/۱ درصد می‌باشد و کمترین معیار مدنظر کتابداران مظهر فرهنگ جامعه بومی معادل ۱۰/۴ درصد می‌باشد. طبق رهنمودهای ایفلا کتابداران در انتخاب منابع باید معیارهای کیفیت بالا، مناسبت سنی، روزآمدی و صحت و دقت، جلوه‌گاه ارزش‌ها و عقاید متنوع و گوناگون، مظهر فرهنگ جامعه بومی، معرف جامعه جهانکده‌ای را مدنظر قرار دهند. یافته‌ها نشان می‌دهد در معیار مناسبت سنی ۲۷/۱ درصد با رهنمودهای ایفلا همخوانی دارد و ۷۲/۹ درصد با رهنمودها همخوان نیستند. معیار روزآمدی و صحت و دقت ۲۲/۹ درصد با رهنمودها همخوان و ۷۷/۱ درصد ناهمخوان با رهنمودها، در معیار ارزش‌ها و عقاید متنوع و گوناگون ۱۶/۷ درصد با رهنمودها همخوان ۸۳/۳ درصد ناهمخوان، در معیار مظهر فرهنگ جامعه بومی ۱۰/۴ درصد با رهنمودها همخوان ۸۹/۶ درصد با رهنمودها ناهمخوان هستند.

از نظر ارائه خدمات مرجع، کمترین درصد مربوط به ارائه خدمات مرجع به مربیان آموزشی و کودکان می‌باشد. بر اساس یافته‌ها، در رابطه با ارائه خدمات مرجع به کودکان ۱۰۰ درصد کتابخانه‌ها با رهنمودهای ایفلا همخوانی دارند. در زمینه ارائه خدمات مرجع به کودکان و مربیان آموزشی ۸/۶ درصد با رهنمودها همخوان هستند ۹۱/۴ درصد با رهنمودها همخوان نیستند. در رابطه با کتابداران ۴۳/۴ درصد با رهنمودها همخوان ۵۶/۶ درصد با رهنمودها همخوان نیستند.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان زیر نظر دولت قرار دارد و بودجه اداره کتابخانه‌های کانون بر اساس بودجه اختصاص یافته به کانون، اختصاص می‌یابد. بر اساس اظهار نظر مسئولان کتابخانه‌های استان آذربایجان غربی، علاوه بر بودجه مستقل، تمامی مراکز برای اجرای برنامه‌های خاص و نوآوری‌ها تنها متکی به کمک‌های مالی دولتی هستند. بر اساس رهنمودهای ایفلا کتابخانه‌های کودکان باید بودجه‌ای برای تدوام و گسترش کیفی منابع و خدمات خود داشته باشند و ضمن برخورداری از بودجه مستقل، کتابخانه‌های کودکان می‌توانند از منابع خارجی دیگری مانند کمک‌های مالی دولتی برای تکمیل و تقویت منابع مالی خود استفاده کنند. بر اساس اظهارات مسئولان کتابخانه‌های تمامی مراکز از کمک‌های مالی دولتی استفاده می‌کنند و نشان‌دهنده همخوانی بودجه و جذب کمک‌ها در کتابخانه‌ها با رهنمودهای ایفلا است.

منابع

- اسفندیاری مقدم، علیرضا؛ محقق، حسین و رضوی ملایری، زهرا (۱۳۹۴). تأثیر فعالیت‌های کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بر خلاقیت کودکان (مطالعه موردی: شهر همدان). تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی. ۲۱ (۸۱): ۲۵۹-۲۸۶.
- اصغرزاده مهرامی، علی (۱۳۵۶). کتابخانه‌های عمومی و کودکان در استان آذربایجان شرقی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شیراز.
- بختیاری، فاطمه (۱۳۸۸). شناسایی ویژگی‌های ظاهری و محتوایی کتابخانه‌های مهدکودک از دیدگاه متخصصان ادبیات کودک شهر تهران و بررسی وضعیت آن کتابخانه‌ها با توجه به ویژگی‌های مذکور. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه تربیت مدرس.
- تعاونی، شیرین (۱۳۸۴). استانداردهای کتابخانه‌های مدارس برگرفته از رهنمودهای ایفلا و یونسکو درباره کتابخانه‌های مدارس، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- جمشیدی، نظام (۱۳۸۶). بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی مقطع متوسطه استان کرمانشاه و مقایسه آن با استانداردهای ایفلا برای کتابخانه‌های آموزشگاهی به منظور ارائه راهکارهایی جهت بهینه‌سازی وضعیت آنها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهیدچمران اهواز: دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- حقیقی، احمد (۱۳۶۰). علل کاهش اعضای کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (طرح پژوهشی).
- خدیبوی، شهناز (۱۳۵۶). بررسی کتابخانه‌های عمومی و کتابخانه‌های کودکان در استان اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شیراز.
- دهقان‌منشادی، مژگان (۱۳۷۸). تکنولوژی آموزشی و نقش آن در برنامه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، فصلنامه پیام کتابخانه، ۹ (۲۰): ۸۷-۸۸.
- ذاکرشهرک، مینا و اباذری، زهرا (۱۳۹۱). ارزیابی عملکرد کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در ایران با استفاده از مدل تعالی بنیاد کیفیت اروپا EFQM - و ارائه مدل پیشنهادی ایجاد کتابخانه بین‌المللی کودکان و نوجوانان. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی. ۵۹: ۱۲۹-۱۴۹.
- ذاکرشهرک، مینا و اباذری، زهرا (۱۳۹۲). ارزیابی عملکرد کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در ایران بر اساس روش تحلیل راهبردی SWOT. مطالعات ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی. ۹۵ (۲۰): ۶-۲۵.
- رهسپار، بی‌با (۱۳۹۳). نقش رنگ در معماری داخلی کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان (نمونه موردی کتابخانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، مرکز شماره ۵ زاهدان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد هنر، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۲). ارزیابی مراکز و کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
- شریعی، فاطمه (۱۳۸۸). بررسی وضعیت کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان اصفهان و ارائه راهکارهایی برای بهینه‌سازی آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، همدان: دانشکده علوم انسانی.
- شکوهیان، محبوبه (۱۳۹۰). بررسی نیازهای اطلاعاتی نوجوانان ۱۵-۱۸ ساله از کتابخانه‌های تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه اصفهان
- علیزاده جدیدی، مرضیه؛ قاضی زاده، یوسف (۱۳۸۹). مروری بر سیر تطور کتابخانه‌ها در ایران. ارتباط علمی، ۱۷ (۳): ۱-۸.

فضیلت، مریم (۱۳۸۷). فراتحلیلی از وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی در ایران. ارتباط علمی، ۸ (۳): ۱-۱۰.

قنبرپور، مریم؛ اباذری، زهرا (۱۳۸۹). بررسی فعالیتهای انگیزشی مطالعه در مراکز فرهنگی هنری کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر تهران از دیدگاه مربیان. فصلنامه کتاب، ۲۱ (۱): ۴۵-۶۰.

کاکای، مریم (۱۳۹۲). ارزیابی خدمات جنبی کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی در شهر تهران و جایگاه آن در تشویق کودکان و نوجوانان در مراجعه به کتابخانه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت معلم کیومرثی، غلامرضا (۱۳۷۹). خدمات کتابداری در کتابخانه‌های کودکان (مجموعه کتابک‌های آموزش از راه دور). تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

معماری‌هنجینی، حمیده (۱۳۹۲). ایجاد خدمات مرجع مجازی کودک و نوجوان در پایگاه کتابخانه ملی کودکان و نوجوانان ایران از دیدگاه کاربران؛ ارائه پیشنهادات. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه الزهرا

نفیسی‌کیا، خسرو (۱۳۷۹). بررسی میزان رضایت شغلی کتابداران کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.

یگانه‌فر، مرضه (۱۳۹۲). بررسی جایگاه موجود و مورد انتظار بخش کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی خراسان رضوی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه فردوسی مشهد